

Turkki Venäjän ja Georgian puristuksessa

Z e k i K ü t ü k

Idän ja lännen välissä, strategisessa paikassa sijaitsevaa Turkkiä pidetään usein omalaatuisena ja poikkeavana maana. Samuel P. Huntington leimasi sivilisaatioiden näkökulmasta Turkin repeytyneeksi valtioksi idän ja lännen välissä. Hän katsoo Turkin uudistushankkeen epäonnistuneen, koska aasialaisesta Turkista ei tullut eurooppalaista. (Huntington 1993; 1996.) Georgian sodan aikana ja sen jälkimainingeissa näyttää siltä, että Turkista tulee vielä kerran repeytynyt valtio idän ja lännen intressien välissä. Kahden tärkeän naapurinsa Georgian ja Venäjän välinen sota, tai pikemminkin Venäjän ja Naton väliset intressiristiriidat heijastuvat Turkkiin aiheuttaen ongelmia sen suhtautumisessa molempiin osapuoliin. Tarkastelen seuraavassa Georgian sotaa ja sen vaikutusta Turkin todennäköisen kahtiajaon nopeutumiseen.

Turkin edessä olevan jakaantumisen taustalla ovat maan tärkeät ulkopoliittiset ja taloudelliset intressit Venäjän ja Georgian kanssa. Venäjä on Turkin suurin yksittäinen kauppakumppani. Vuonna 2007 kauppavaihto oli 28 miljardia dollaria, josta 18 miljardilla Turkki osti maakaasua Venäjältä. Kauppavaihdon odotetaan kasvavan 35 miljardiin dollariin vuonna 2008. Turkkilaiset

yrietykset ovat sijoittaneet Venäjälle 6 miljardia ja venäläiset Turkkiin 3,5 miljardia dollaria.

Toisaalta Turkin ja sen rajanaapurin Georgian suhteet ovat kehittyneet erittäin suotuisasti Georgian itsenäistymisen jälkeen. Turkki on Georgian suurin yksittäinen kauppakumppani. Alueellinen yhteistyö erityisesti energia-alalla on vaikuttanut siihen, että Azerbaidžanin lisäksi Turkilla on vähiten ongelmia juuri Georgian kanssa. Kahdenkeskisessä kaupankäynnissä Turkin osuus Georgian infrastruktuurin kehittämisessä on mittava. Tästä huolimatta Turkki, joka ei halunnut vaarantaa suhteitaan Venäjään, ei voinut antaa Georgian siltä odottamaa tukea sodan aikana.

Näin ollen Venäjän federaation ja Georgian merkitys Turkille on ilmeinen ja se joutui ahtaalle kahden merkittävän yhteistyökumppanin välisessä kiistassa, joka yllättäen muuttui avoimeksi sodaksi ”08.08.08”. Tätä sotaa voidaan pitää Etelä-Kaukasian maailmankartalle nousemisen huippuhetkenä. Historiallisesti Etelä-Kaukasusta ovat halkoneet monet konfliktit: Turkin ja Armenian, Azerbaidžanin ja Armenian, Ossetian ja Georgian sekä Abhasian ja Georgian. Näissä konflikteissa Venäjä on aina ollut tai on joutunut olemaan yhtenä osapuolena, koska siitä on tullut alueen valtioiden erottamaton osa, eli ”isoveli”, jonka panosta tarvitaan myös alueellisten tai etnisten konfliktien ratkaisemisessa. Toisaalta naapureiden väliset konfliktit estävät Kaspian energiavarantojen vaihtoehtoisten kuljetusreittien avaamisen. Näin esim. Turkin ja Armenian sekä Azerbaidžanin ja Armenian väliset konfliktit

palvelevat etupäässä Venäjän etuja. Georgian sota vahingoitti lännen ja Venäjän suhteita. Vastakkain asettuivat Venäjän ja Georgian lisäksi myös Venäjä ja länsi. Kyseessä on siten myös suurvaltapolitiittinen asetelma, jossa Euroopan unionin jäsenehdokkaan ja Nato-jäsenen Turkin taloudellis-poliittiset intressit ovat osin yhte-neväiset Venäjän kanssa. Tästä syystä Georgian sodan myötä Etelä-Kaukasus nousee Turkin ulkopoliitikassa keskeiseen asemaan Euroopan unionin, Kyproksen ja Lähi-idän rinnalle.

Sodan syyt ja seuraukset

Venäjän ja Georgian ongelmallisten suhteiden juuret ulottuvat Neuvostoliiton aikoihin – georgialaisten Venäjä-vastaisuus ei ollut mikään salaisuus. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Kaukasuksella vallitsi jäätyneiden konfliktien tila, jonka muuttaminen tiesi hankaluuksia Venäjän kanssa. Kahdenkeskiset ongelmat alkoivat heti Georgian itsenäistymisen jälkeen. Venäläiset eivät halunneet luopua arvo- ja vaikutusvallastaan, ja georgialaiset puolestaan harjoittivat kansallismielistä politiikkaa. Sotaan johtaneiden ongelmien syyt ovat monimutkaisia ja vaikeasti ratkaistavissa. Näistä tärkeimmät liittyvät Georgian strategiseen asemaan. Ensimmäinen ongelma liittyy Georgiassa sijaitsevien venäläisten sotilastukikohtien kohtaloon. Toinen on venäläisten hallinnassa jo olevien tai rakenteilla olevien muiden keskeisten öljy- ja kaasuputkien sekä Mustanmeren tärkeiden satamien sijaitseminen Georgiassa. Kolmanneksi voidaan mainita Georgian keskeinen maantieteellinen asema Venäjän ja sen liittolaisen Armenian välillä. Neljäntenä ongelmana voidaan pitää Venäjän ulkopoliittisia intressejä. Venäjän energiankuljetusmonopolia uhkaava, lännen leiriin siirtynyt Georgia alkoi toimillaan sekä heikentää Venäjän geopoliittista ja strategista asemaa että tarjota esimerkkiä muille Venäjän takapihanaan näkemille maille. Nämä syyt selittävät, minkä vuoksi Venäjä vastustaa Georgian lähentymistä läntiseen maailmaan.

Sotaan johtaneista syistä on esitetty monia arvioita. Yleisen mielipiteen mukaan täysmittaisen Georgian sodan syynä oli presidentti Saakašvilin oma intressi pysyä vallassa säilyttämällä Georgian alueellinen koskemattomuus, vaikka hintana olisikin etäännyminen Nato-jäsenyydestä. Silti on vaikea kuvitella, että Saakašvili olisi luottanut lännen tukeen uhmatessaan *status quota*, jonka säilyttäminen oli ennen kaikkea Georgian edun mukaista, koska se oli jo jaettu *de facto* kolmeen osaan: Georgiaan, Abhasiaan ja Etelä-Ossetiaan.

Toisaalta Vladimir Putinin entisen avustajan mukaan Saakašvilin oli pakko hyökätä Etelä-Ossetiaan, jotta Georgia säästyisi Venäjän suunnittelemalta vallankaappaukselta. Tästä huolimatta näyttää siltä, että Saakašvilin päätös kuuluu suuren luokan sotilaallisiin virhearvioihin, minkä vuoksi tämän sodan ainoana häviäjänä näyttää olevan vain Georgia itse. Venäjä ja sen liittolaiset Etelä-Ossetia ja Abhasia taas saavuttivat tavoitteensa keskinäisten suhteiden tiivistämisestä ja Georgian vaikutusvallan syrjäyttämisestä. Nyt moninapaiseen maailmaan pyrkivällä Venäjällä on entistä tukevampi jalansija Georgian maa-perällä. Se pystyy tasapainottelemaan Yhdysvaltojen ylivaltaa vastaan Etelä-Kaukasuksella eikä se hyväksy Naton laajentumista näin lähelle omia rajojaan.

Euroopan turvallisuus ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) vuoden 1999 Istanbulin kokouksessa Venäjä sitoutui sulkemaan ei-toivottuja sotilastukikohtiaan sekä vetämään joukkonsa Georgiasta. Tämän jälkeen venäläiset ovat pelänneet, että heidän tukikohtansa korvautuisivat amerikkalaisilla tukikohdilla. Tämä pelko ei ollut aiheeton, sillä Yhdysvallat kiinnostui Georgiasta heti kylmän sodan päätyttyä. Vuodesta 1992 lähtien Yhdysvallat tuki Georgiaa taloudellisesti huomattavilla avustuksilla. Lisäksi samoihin aikoihin osapuolet aloittivat sotilaallisen yhteistyön, joka huipentui ”Georgian koulutus- ja varusteluohjelmaan” (GTEP) vuonna 2002. Tämä Georgian armeijan erikoisjoukkoja koulutusohjelma oli jatkoa rajavartioiden koulutukselle ja alkua georgia-

laissoitilaiden lähettämiseksi Irakiin. Georgian sodan jälkeen sotilaallinen yhteistyö huipentui vielä kerran tammikuussa 2009, kun Georgia ja Yhdysvallat allekirjoittivat strategisen yhteistyösopimuksen, jonka uskotaan toimivan ponnahduslautana kohti Georgian Nato-jäsenyyttä.

On selvää, että Kaukasus ja erityisesti Georgia ovat strategisesti tärkeitä Yhdysvalloille monestakin syystä. Ensinnäkin Kaukasuksen energian saannin kannalta Georgia on tärkeä kauttakulkumaa. Toiseksi Georgia ja Azerbaidžan tarjoavat strategisen aseman Yhdysvalloille Kaukasuksella ja Keski-Aasiassa. Kolmanneksi Yhdysvalloilla on aikeita rakentaa sotilastukikohtia Georgiaan ja Azerbaidžaniin osana merentakaista tukikohtaverkkoaan. Viimeisenä syynä voidaan mainita Georgian merkitys Yhdysvalloille sen pyrkimyksissä saada jalansija Mustallamerellä, jonne pääsyä rajoittaa Montreux'n sopimus. Tämä sopimus vuodelta 1936 säätelee ja rajoittaa Mustallemerelle tulevien alusten liikennöintiä: sen sisältämien 13. ja 18. artiklojen mukaan sotalaivojen tulosta Mustallemerelle pitää ilmoittaa Turkille 8–15 päivää aikaisemmin, ne saavat painaa enintään 45 tuhatta tonnia ja ne voivat jäädä Mustallemerelle vain 21 päiväksi. Tästä syystä ei-rantavaltioiden sotalaivat, mm. Naton sotalaivat, saavat jäädä Mustallemerelle enintään 21 päiväksi. Tämän sopimuksen valvonta kuuluu Turkille, mitä Venäjä seuraa tarkasti. Venäläinen kenraalievosti Anatoli Nogovitsyn totesikin Georgian sodan aikana, että jos Naton sotalaivat jäävät sinne kauemmaksi aikaa, olisi Turkki siitä vastuussa.

Voidaan sanoa, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän mahdollisuudet vaikuttaa esimerkiksi Georgiaan heikkenivät. Venäjä onkin tukenut etnisiä taisteluja Etelä-Kaukasuksella yhtenä keinonaan vaikuttaa alueen kehitykseen. Ei ole liioiteltua väittää, että Venäjän federaation tuki separatistisille pyrkimyksille nojaa pikemminkin sen omiin intresseihin ja vaikutusvallan kasvattamiseen kuin tiettyjen kansojen tukemiseen. Tämä politiikka tuotti kuitenkin päinvastaisen tuloksen, koska sekä Georgia että

Azerbaidžan lähestyivät yhä enenevässä määrin länttä ja erityisesti Yhdysvaltoja.

Georgian presidentti Saakašvili ei pysty yksin vastustamaan Venäjän pyrkimyksiä Georgiassa ja hän näkee lännen tasapainottavana tekijänä, minkä vuoksi maa hakee turvaa Yhdysvalloilta ja Natolta. Kuten Moldovasta ja Ukrainasta, myös Georgiasta tuli Venäjän ja lännen kilpailukenttä ja suurvaltapolitiikan pelinappula. Loppujen lopuksi mitä enemmän lännen ja Georgian yhteistyö kasvaa, sitä enemmän lännen ja Venäjän vastakkainasettelun tuomat riskit kasvavat. Samalla lisääntyvät myös Turkin paineet: Naton jäsenmaana ja Georgian ”ystävänä” Turkilla on vähintäänkin moraalinen velvollisuus pysyä lännen rintamassa, mutta Montreux'n sopimuksen velvoitteiden mukaisesti Turkilla on myös velvollisuus rajoittaa Venäjän kilpailijoiden alusten pääsyä Mustallemerelle ja läsnäoloa siellä. Paradoksaalista kyllä, tämä tilanne ajaa Turkin väkisinkin yhteistyöhön Venäjän kanssa Yhdysvaltoja vastaan, samalla kun viimeksi mainittu aika ajoin ajaa epävirallisesti jopa sopimuksen muuttamista siten, että ei-rantavaltioiden pääsy Mustallemerelle helpottuisi nykyisestäään.

Etelä-Kaukasuksen tilanne

Neuvostoliiton hajottua vastaitseenäistyneet Kaukasuksen ja Keski-Aasian turkkilaiset valtiot Azerbaidžan, Kazakstan, Turkmenistan, Uzbekistan ja Kirgisia tarjosivat Turkille ainutlaatuisen tilaisuuden omaksua vaikutusvaltaisen alueellisen suurvallan roolin. Edesmennyt presidentti Turgut Özal tarttui tilaisuuteen ja omaksui uuden strategian harjoittamalla aktiivista ulkopolitiikkaa, joka salli hänen avata Turkin tien kohti Keski-Aasiaa. Toisaalta Venäjän federaatio kasvatti nopeasti vaikutus- ja määräysvaltaansa liittämällä alueen vastaitseenäistyneet valtiot Itsenäisten valtioiden yhteisöön (IVY). Alueen herruudesta kamppailee myös Yhdysvallat omien intressiensä mukaisesti energiavarojen ja turvallisuuspolitiikan ollessa etusijalla. Nykyisin kilpaillaan Neuvostoliiton hajoamisen seurauk-

sena alueelle syntyneen geopolitiittisen tyhjiön täyttämistä ja energiavaroista.

Kaukasuksen valtioiden keskinäisissä suhteissa ensimmäisenä esille nousee Azerbaidžanin ja Armenian kiista Vuoristo-Karabahista. Sen sijaan Georgialla ja Azerbaidžanilla sekä Georgialla ja Armenialla on melko hyvät keskinäiset suhteet. Georgian ja Azerbaidžanin ongelmat koskevat lähinnä Azerbaidžanista tulleiden tavaroiden kuljettamista Georgian kautta Armeniaan, ja Kvemo-Kartlissa asuvien azerien maanomistusoikeutta. Sen sijaan Georgian Ahaltsiken alueella asuvista armenialaisvähemmistöjen vaatimuksista johtuen Georgian ja Armenian suhteet ovat vähän ongelmallisempia. Näiden armenialaisten vaatimusten uskotaan johtavan autonomiaan ja myöhemmin Ahaltsiken liittämiseen Armeniaan. Kaukasuksen valtioiden keskinäisiä suhteita leimaavatkin armenialaisten asuttamia alueita koskevat ongelmat, joiden vuoksi Georgiassa, Azerbaidžanissa ja Turkissa uskotaan laajalti, että Armenialla on aluevaatimuksia naapurivaltioiden suhteen, vaikka sitä ei aina lausuttaisikaan eksplisiittisesti.

08.08.08-konfliktin aikana Azerbaidžan ja Georgia näkivät toisensa kohtalotovereina, joiden alueellinen koskemattomuus oli uhattuna. Enemmistö azereista pitää Georgian sotatoimia Etelä-Ossetiassa oikeutettuina. Kuten Turkin tapauksessa, myös Azerbaidžan joutui olemaan Georgian ja Venäjän välissä. Georgia on Azerbaidžanin strateginen kumppani ja portti Mustallemerelle ja sitä kautta myös maailmalle. Tästä huolimatta Azerbaidžanin Georgialle antama apu oli rajoitettua Venäjän reaktion pelosta. Onhan Azerbaidžanillakin oma Etelä-Ossetiansa: Vuoristo-Karabah, jonka valloittaa Venäjän liittolainen Armenia. Georgian sota tarjosi Azerbaidžanille oivallisen esimerkin siitä, ettei Vuoristo-Karabahin kiistaa kannata lähteä ratkaisemaan asevoimin, koska vastassa tulisi luultavasti olemaan myös alueen separatistisia voimia tukeva Venäjä. Vuoristo-Karabahin menettämisen pelossa Azerbaidžan pyrkii säilyttämään hyvät suhteet Venäjään, ja päinvastoin kuin Georgia, se ei pyri Naton

jäseneksi sekä vastustaa Yhdysvaltojen aikeita rakentaa sotilastukikohtia alueelleen. Sen sijaan Azerbaidžan suosii pehmeää voimankäyttöä ja tukee projekteja, jotka vähentävät Venäjän vaikutusvaltaa alueella. Esimerkiksi sodan aikana se tuki Georgiaa toimittamalla maahan energiaa Venäjän reaktiosta välittämättä.

Georgian sotaa edeltävänä ja myös sen jälkeisenä aikana eristyksessä ja melkein Venäjän varassa elävä Armenia on etsinyt liittolaisia läheltä ja kaukaa. Se pyrki kehittämään suhteitaan Iraniin ja Kiinaan, jotta se pääsisi eroon taloudellisesta eristyksestä. Sodan jälkeen korkean tason viralliset vierailut Armeniasta Kiinaan ovat lisääntyneet. Armenia hakee kumppaneita ennen kaikkea Vuoristo-Karabahin kysymyksessä, mutta myös kehittääkseen poliittista ja sotilaallista yhteistyötä, kaupankäyntiä, kulttuuri- ja koulutusyhteistyötä sekä maataloutta maiden välillä. Armenian ja Kiinan yhteistyötä kuitenkin rajoittavat maantieteellinen etäisyys sekä Kiinan omat vähemmistöjä ja alueellista koskemattomuutta koskevat ongelmat, jotka pakottavat maan esimerkiksi Vuoristo-Karabahin kysymyksessä tukemaan Azerbaidžania. Lisäksi riippuvuus Keski-Aasian ja Azerbaidžanin energiavaroista pakottaa Kiinan tukemaan mieluummin Azerbaidžania kuin Armeniaa.

Turkin suhteet Azerbaidžaniin

Turkin ja Azerbaidžanin suhteita voidaan luonnehtia erinomaisiksi johtuen osapuolten veljellisistä suhteista, joita leimaavat syvät historialliset, kulttuuriset sekä kielelliset siteet. Turkki oli ensimmäinen maa, joka tunnusti Azerbaidžanin sen itsenäistyttyä ja tuki nuorta tasavaltaa aivan alusta asti kaikilla aloilla sekä poliittisesti että taloudellisesti. Turkki tukee voimakkaasti Azerbaidžania mm. Vuoristo-Karabahin konfliktissa Armeniaa vastaan. Tämän konfliktin taustalta löytyy irredentismi: Azerbaidžanin sisällä olevan, pääosin armenialaisten asuttaman alueen asukkaat sekä Armenia haluavat liittää alueen osaksi Armeniaa.

Jo ennen Neuvostoliiton hajoamista azerit ja armenialaiset alkoivat sotia Vuoristo-Karabahista, kunnes se vuonna 1991 järjestetyssä kansanäänestyksessä irtaantui Azerbaidžanista ja julistautui *de facto* itsenäiseksi. Tätä seurasi verinen sota, jossa ottivat yhteen Azerbaidžanin armeija ja Armenian tuella taistelevat Vuoristo-Karabahin itsenäisyysjoukot.

Turkki auttoi Azerbaidžania esimerkiksi kansallisen armeijan perustamisessa. Aluksi suhteita leimasi ”kansallisromantiikka”, jota parhaiten kuvasi iskulause *bir millet, iki devlet* (yksi kansa, kaksi valtiota). Tänä päivänä reaalipolitiikka on syrjäyttänyt kansallisromantiikan ja tavoitteena on normaalien suhteiden luominen kahden suvereenin valtion välillä.

Turkin suhteet Armeniaan

Turkin suhteet Armeniaan ovat tunnetusti ole-mattomat, vaikka Turkissa työskentelee noin 40 000 armenialaista – epävirallisesti, mutta käytännössä hallituksen siunauksella. Osapuolten välisiä suhteita leimaavat Vuoristo-Karabahin ja erityisesti väitettyyn armenialaisten kansanmurhaan liittyvät erimielisyydet. Vuoden 1915 tapahtumien aikana osmanien valtakunnassa kuoli joukko armenialaisia. Turkkilaiset lähteet esittävät uhrien määräksi 100 000–300 000, kun taas armenialaislähteiden mukaan luku on 800 000–2 500 000. Turkki väittää armenialaisten kuolleen kapinan aikana sissisodassa tai sen tukahduttamisen yhteydessä tai pakkomuuton yhteydessä esiintyneisiin epidemioihin ja nälkään. Armenialaisten mukaan osmanihallinto suoritti etnisen puhdistuksen, joka oli kansanmurha. Tämä tragedia aiheutti armenialaisten keskuudessa suuren trauman, koska tapahtumaa ei tähän päivään saakka ole pystytty yhteisöllisesti suremaan pois.

Näyttää siltä, että juuri tämä seikka on suurin este nykyisen Turkin ja Armenian suhteille. Vuoden 1915 tragediasta on tullut armenialaisten ja etupäässä armenialaisen diasporan valittu trauma ja osa etnistä identiteettiä. Turkin ja Armenian suhteiden normalisoituminen voi merkitä ar-

menialaisten enemmistölle etnisen identiteetin heikkenemistä. Näin ollen sovinto, ilman että Turkki tunnustaa 1915-tragediaa kansanmurhaksi, ei palvele heidän etujaan.

Vaikka Turkki tunnusti Armenian itsenäisyyden ensimmäisten joukossa, ei sillä vieläkään ole diplomaattisia suhteita Armenian kanssa. Turkin mukaan syynä on sekä jo mainittu Vuoristo-Karabahin tulevaisuuteen liittyvä erimielisyys että Armenian harjoittama Turkin vastainen politiikka, joka perustuu väitettyyn kansanmurhaan ja johon viitataan myös Armenian perustuslaissa. Itse asiassa armenialainen diaspora erityisesti Yhdysvalloissa ja Ranskassa ajaa kansanmurhasyytettä voimakkaammin kuin Armenia itse. Armenia ei myöskään ole tehnyt Turkille selväsi, ettei sillä ole aluevaatimuksia Turkille, vaikka sen itsenäisyysjulistuksen 11. artiklassa puhutaan Länsi-Armeniasta, minkä turkkilaiset tulkitsevat aluevaatimukseksi. Suhteiden normalisoimiseksi Armenia tavoittelee ensisijaisesti Turkin asettaman saarron lopettamista. Turkki asetti saarron Armenialle ja sulki maiden väliset rajat sen valloitetta aluetta Azerbaidžanista. Vielä tänäkin päivänä Armenia miehittää eri lähteiden mukaan 15–20 prosenttia Azerbaidžanin maapinta-alasta huolimatta siitä, että ratkaisuja on etsitty jo heti täysmittaisen sodan alettua. Tästäkään syystä Turkin ei ole ollut mahdollista ”pettää” veljeskansaansa sen taistelussa saada miehitettyjä alueitaan takaisin.

Saarron vuoksi eristykseen joutunut Armenia on tukeutunut etupäässä Venäjään, mutta myös Georgiaan, Iraniin ja Kiinaan. Turkin ja Armenian suhteissa on otettu vain muutama askel eteenpäin. Ensimmäinen oli Turkin esittämä kutsu Armenialle Mustanmeren talousyhteistyöjärjestön perustajajäseneksi vuonna 1992. Toinen tärkeä tapahtuma oli kansainvälisen painostuksen kasvaessa Turkin pääministeri Tayyip Erdoganin Armenian presidentti Robert Kotšarianille esittämä kutsu turkkilais-armenialaisen yhteisen historiallisen komitean perustamiseksi. Armenian hylkäämän aloitteen mukaan komitean tehtävänä olisi ollut vuoden 1915 tapahtumien selvittäminen. Viimeinen ja lupaavalta näyttävä

askel eteenpäin oli Turkin presidentti Abdullah Gülin vierailu Armeniaan 6.9.2008.

Kotimaassa nousseesta kohusta välittämättä Gül seurasi maiden joukkueiden välillä pelattavaa jalkapallon maailmancupin karsintaottelua yhdessä Sarkisjanin kanssa. Tapahtuma oli merkittävä askel kohti neuvottelujen aloittamista Kaukasuksen erään vakavimman konfliktin ratkaisemiseksi. Vierailun aikana presidenteillä oli mahdollisuus keskustella kahdenvälisistä ja alueellista kysymyksistä. Tämä ”jalkapallob-diplomatiaksi” kutsuttu keskustelunavaus johti ystävällisiin ja rakentaviin jatkokeskusteluihin, jonka vuoksi nyt odotetaan suhteiden normalisoitumista. Nähtäväksi jää kykeneekö voimakas Turkin vastainen armenialainen diaspora Yhdysvalloissa ja Ranskassa estämään tätä kehitystä.

Turkin suhteet Georgiaan

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen syntyneessä uudessa tilanteessa Turkin ja Georgian suhteita voidaan pitää esimerkillisinä siitä huolimatta, että maiden välillä vallitsee myös erimielisyyksiä. Nämä eivät kuitenkaan ole estäneet hyviä naapuruussuhteita. Osapuolten erimielisyydet koskevat lähinnä Adzarian autonomian lakauttamista ja Stalinin karkottamien meshetien kotiseuduilleen palaamista. Turkki on alusta asti korostanut ja tukenut Georgian alueellista yhtenäisyyttä, vaikka se on tukenut myös separatistista Abhasiaa ja Etelä-Ossetiaa antamalla niille humanitääristä apua. Georgian sodan aikana ja sen jälkeen rauhanomaista ratkaisua korostava Turkki yritti toimia välittäjänä Venäjän ja Georgian välillä, mutta turhaan.

Georgia on ainut entiseen Neuvostoliittoon kuuluva maa, jonka Turkki ohitti Venäjän poliittisen yhteistyön lisäksi talouden ja kaupankäynnin saralla. Kaupankäynnin arvo vuonna 2001 oli 271 miljoonaa ja vuonna 2007 jo noin 850 miljoonaa dollaria (Ministry 2008d). Tämän kaupankäynnin merkitys ei ole sen mittavuudessa vaan symbolisessa merkityksessä; Georgiasta on tullut Turkin strateginen kumppani, jonka ansiosta Turkki on saanut aikaan erittäin mer-

kittävän Kaukasuksesta Keski-Aasiaan ulottuvan verkoston. Turkin intressien kannalta merkittävää on Georgian poliittinen ja taloudellinen vakaus eikä se, säilyttääkö Georgia alueellisen yhtenäisyytensä vai ei. Georgian vakauden tukemiseksi Turkki tekee yhteistyötä Georgian kanssa kouluttamalla, aseistamalla ja tukemalla taloudellisesti sen armeijaa.

On selvää, että Turkki ja Georgia hyötyvät hyvistä naapuruussuhteista kaikilla mahdollisilla tavoilla. Maiden välillä vallitsee mm. viisumivapaus, solmittu vapaakauppasopimus ja jopa lennot Istanbulin ja Tbilisin välillä lennetään kotimaanlentoina. Lisäksi Georgian pääministerin Turkin vierailun yhteydessä joulukuussa 2008 sovittiin 500 kW:n sähkölinjan rakentamisesta maiden välille. Tämä kehitys sekä Turkin ja Yhdysvaltain sotilaallinen tuki Georgialle ärsyttävät Venäjää. Läheisen Georgia-suhteensa vuoksi jotkut venäläiset jopa syyttävät Turkkiä irredentisistä pyrkimyksistä ja pan-turkismista, jota he pitävät Venäjän alueellisen koskemattomuuden uhkana.

Varmalta näyttää se, että 08.08.08:n jälkeinen Georgia tulee olemaan erilainen. Tämä puolestaan vaikuttaa koko Kaukasukseen, jossa todennäköisesti korostuu sekä Euroopan unionin että Yhdysvaltojen rooli. Nyky-Georgian ykköslähtöisen Turkin intressit vaativat myös Turkin mukana oloa, ei vain uuden Abhasian, Etelä-Ossetian sekä Georgian, vaan myös koko Kaukasuksen ja Mustanmeren uudelleenmuotoutumisprosessissa. Tästä syystä Kaukasus on nyt noussut suhteellisesti varsin merkittävään asemaan Turkin ulkopoliitikassa.

Turkin ahdinko Mustallamerellä

Hyvä esimerkki Kaukasuksen saamasta merkittävästä huomiosta Turkin ulkopoliitikassa on maan uusi lähialuestrategia, niin sanottu Kaukasuksen yhteistyöaloite. Tämän aloitteen taustalta löytyy Turkin halu löytää alueellinen mekanismi konfliktien ratkaisemiseksi ja taloudellisen yhteistyön kehittämiseksi. Venäjän tunnustettua Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyyden alueen

parametrit ovat muuttuneet. Tässä muuttuneessa tilanteessa Turkin odotetaan muuttavan erityisesti Georgian, mutta myös Etelä-Kaukasuksen politiikkaansa. Sen sijaan Turkin Mustameri-politiikkaan ei odoteta muutoksia, vaan päinvastoin se tulee kynsin ja hampain pitämään kiinni *status quosta*, jossa Montreux'n sopimuksella on keskeinen rooli.

Georgian sodan myötä esille nousivat myös ei-rantavaltioiden oikeudet päästä Mustallemerelle sekä sieltä pois, joita Turkki valvoo Montreux'n sopimuksen mukaisesti. Turkkillahan on Mustanmeren pisin rantaviiva sekä vahva laivasto, jonka tilanne pysyi käytännössä muuttumattomana vuoteen 1991 asti. Neuvostoliiton hajottua alueella syntyi uusia valtiota ja niissä uusia poliittis-taloudellisia rakenteita, joissa taistelu energiasta ja sen kuljetusreiteistä on noussut merkittävään asemaan. Uusien valtioiden EU- ja Nato-suhteiden kehittyminen teki myös niistä merkittäviä toimijoita. Romanian ja Bulgarian EU-jäsenyyden kautta myös EU:lla ja Natolla on rantaviiva Mustallamerellä.

Naton varjolla Yhdysvallat pyrkii olemaan pysyvästi läsnä Mustallamerellä ja odotettavissa on, että tätä tarkoitusta varten se käyttää vaikutusvaltaansa alueella sijaitseviin liittolaisvaltioihin, etupäässä Turkkiin. Ei-rantavaltioista Yhdysvallat on kaikkein innokkain yksittäinen valtio, joka haluaa vapaan pääsyn Mustallemerelle rajoittaakseen Venäjän määräävää asemaa Kaukasuksella ja Keski-Aasiassa sekä vähentääkseen Euroopan maakaasuriippuvuutta Venäjästä. Georgian, Azerbaidžanin ja Armenian kanssa tehtävällä yhteistyöllä Yhdysvallat tavoittelee vaikutusvaltansa kasvattamista Keski-Aasiassa ja painostaa Irania myös Kaukasuksen suunnalta.

Mustanmeren tämänhetkinen *status quo* on erottamaton osa alueen valtioiden kansallisia, erityisesti energiaan ja sen kuljettamiseen liittyviä etuja. Salmiensa turvallisuuden vuoksi ja ympäristönsä suojelemiseksi Turkki ei voi jäädä sivustakatsojaksi energian kuljetusreittejä koskevia päätöksiä tehtäessä. Turkin salmien kautta kulkevien öljy- ja kaasutankkereiden

määrän noustessa nousee myös niiden erityisesti Istanbulin ympäristölle aiheuttamien haittojen määrä. Jo pelkästään siksi Turkilla on hyvä syy ajaa esim. EU:n, Yhdysvaltain ja Turkin yhteisiä, Nabuccon kaltaisia maakaasuputkiprojekteja vaihtoehtona Bosporin ja Dardanellien halki kulkevalle tankkeriliikenteelle. Turkkihan pyrkii energiakäytäväksi ja sen yhteistyö EU:n ja Yhdysvaltojen kanssa tässä kysymyksessä on tiivistä, koska kaikki osapuolet haluavat vähentää energiariippuvuuttaan Venäjästä. Lisäksi mainitut kolme tahoa tekevät yhteistyötä energia-alalla, jotta Venäjä ei käyttäisi energiaa ulkopoliittisena aseena. On selvää, että energiaan ja sen kuljettamiseen liittyvät suuret taloudelliset hyödyt voivat jatkossa aiheuttaa monia konflikteja, mutta energiakysymys voi synnyttää myös erilaisia liittoutumia alueen valtioiden kesken.

Kaukasuksen ja Keski-Aasian energiavarojen vuoksi Mustastamerestä on tullut suuri näyttämö, jolla osapuolet tekevät yhteistyötä keskenään kansallisten intressien nimissä. Ironista kyllä, salmiensa liikenteestä käytävissä keskusteluissa Turkki liittoutuu Mustastamerestä laivoilleen kulkuyhteyden lämpimille vesille halunneen Venäjän kanssa. Montreux'n sopimuksen muuttamiseksi Yhdysvallat tuo Natossa esille terrorismiin sekä ihmis- ja huumekauppaan liittyviä ongelmia. Tämän vuoksi Nato rakentaakin laivastotukikohdan Mustallemerelle. Tämä lännen pyrkimys on selvästi ristiriidassa Montreux'n sopimuksen kanssa. Sopimuksen soveltajana ja valvojana Turkki ei voi hyväksyä pyrkimyksiä ilman, että se samalla hyväksyisi muutosten tuomat mahdolliset itselleen epäedulliset seuraukset. Toisaalta Naton jäsenenä Turkin vastustus aiheuttanee ongelmia sen suhteissa Natoon ja erityisesti Yhdysvaltoihin. On selvää, että Yhdysvaltojen lisääntynyt vaikutusvalta ja Venäjän yliherruus energia-alalla ajaa vielä yhä enenevässä määrin molempia maita vastakkain, jolloin Turkin on valittava puolensa. Turkkihan ei voi olla puolueeton Naton ja Venäjän välisissä konflikteissa. Jotta Turkki ei ajautuisi puun ja kuoren väliin, sen on pysyttävä lujana Naton sisällä ja kansallisen edun nimissä vastustettava

kaikkia niitä toimia, jotka lisäävät varustelua Mustallamerellä sekä ajavat Montreux'n sopimuksen muuttamista.

Lähteet

- Agacan, Kamil (2004), Azerbaycan-Gürcistan Iliskileri ve Borcali. 15.12.2004. *Avsam*, <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?ID=302&kat1=4&kat2=>
- Celikpala, Mitat (2008), Kafkaslardaki Son Gelmeler, Küresel Hakimiyet Mücadelesi ve Türkiye. – *Stratejik Analiz*, Eylül 2008, Cilt 9 – Sayı 101, 41.
- Cem, Ismail (2004), *Türkiye Avrupa Avrasya. Birinci Cilt: Strateji – Yunanistan – Kıbrıs*. İstanbul: Baski, İstanbul, Haziran.
- Convention ([1936] 1994) = Convention Regarding the Regime of the Straits Signed at Montreux, July 20th, 1936. – *Bogazlardan Gecis Güvenligi ve Montreux Sözleşmesi*. İstanbul: MMAUM, 114–118.
- Declaration (2006) = *Declaration of Independence*. Foreign Ministry of Armenia. 21.4.2006. <http://www.armeniaforeignministry.com/htmls/doi.html>
- DO (2004) = Gürcistan Ermenileri Sorun Yaratmaya Devam Ediyor. *Diplomatic Observer*. 01.10.2004. http://www.diplomaticobserver.com/news_read.asp?id=1072
- EUobserver (2008) = Saakashvili saved Georgia from coup, former Putin aide says. *EUobserver*. 14.10.2008. <http://euobserver.com/9/26921>
- GTEP = *Georgia Train and Equip Program (GTEP)*. <http://www.globalsecurity.org/military/ops/gtep.htm>
- Huntington, Samuel P. (1993), The Clash of Civilizations? – *Foreign Affairs*, 72:3.
- Huntington, Samuel P. (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Khanna, Parag (2008), *The Second World: Empires and Influence in the New Global Order*. New York: Random House.
- Manisali, Erol (2008), Karadeniz'de Amerika-Rusya Catismasi ve Türkiye. – *Cumhuriyet*, 25.8.2008.
- Ministry (2008a), Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Turkey's Political Relations With Azerbaijan. 8.12.2008. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-azerbaijan.en.mfa
- Ministry (2008b), Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Turkey's Political Relations With Armenia. 8.12.2008. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-armenia.en.mfa
- Ministry (2008c), Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Turkey's Political Relations With Georgia. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-georgia.en.mfa
- Ministry (2008d), Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Turkey's Commercial and Political Relations With Georgia. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-political-relations-with-georgia.en.mfa
- Oskanian, Vartan (2009), 15 years of Armenian-Chinese diplomatic relations. 6.4.2007. http://www.armeniaforeignministry.com/minister/070406_vo.html
- Reynolds, Michael A. (2008), Turkey's Troubles in the Caucasus. – *Insight Turkey*, 10:3, 15–23.
- Russia (2008) = Russia warns Turkey on U.S. ships in Black Sea. 29.08.2008. <http://www.hurriyet.com.tr/english/home/9766567.asp?scr=1>
- Turkish Media (2008) = Sorumlu Türkiye olur, 29.08.2008. <http://www.turkish-media.com/forum/lofiversion/index.php/t132169.html>
- Torbakov, Igor (2003), Expanding Turkish-Georgian strategic ties rankle Russia. 25.4.2003. <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav042503.shtml>
- Veliev, Cavid (2008), Kafkas Savasina Azerbaycan'dan Bakis. 25.08.2008. <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1375&sayfa=6>
- Veliev, Cavid (2009), Ermenistan'in Müttefik Arayislari Devam Ediyor. 12.01.2009. <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1514>